

Digitized in 2006
by
Thrinaina Informatics Ltd, Secunderabad, A.P., India.
(<http://www.thrinaina.com>)

From the original owned by
Sundarayya Vignana Kendram
and its partner Institutions

as part of the
British Library Endangered Archives Programme
supported by the
Lisbet Rausing Charitable Fund

Except for individual research purpose
any reproduction should be made with
written permission from the

Sundarayya Vignana Kendram,
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampally, Hyderabad - 500 044
Andhra Pradesh, India

COPYRIGHT STATEMENT

The copyright laws of the United States (Title 17, United States Code) and of India (Copyright Act of 1957) govern the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material including foreign works under certain conditions. In addition, the United States extends protection to foreign works by means of various international conventions, bilateral agreements, and proclamations.

Under certain conditions specified in the laws, libraries and archives are authorized to furnish a photocopy or other reproduction. One of these specified conditions is that photocopy or reproduction is not to be used for any purpose other than private study, scholarship, or research. If a user makes a request for, or later uses, a photocopy or reproduction for purposes in excess of "fair use," that user may be liable for copyright infringement.

These institutions reserve the right to refuse to accept a copy order if, in their judgment, fulfillment of the order would involve violation of the copyright laws of the United States or India.

రామకోటిశ్వరరావు, కోలవెన్ను

మహారాష్ట్రవీరులు

నర్సారావుపేట, 1921

Record no. 772

Rāmakōṭīśvararāvu, Kōlavennu

Mahārāṣṭravīrulu

Narsārāvupēṭa, 1921

Record no. 772

SUNDARAYYA VIGNANA KENDRAM

1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampalli
Hyderabad – 500 044, Andhra Pradesh, India

రామకోటీశ్వరరావు, కోలవెన్ను.

మహారాష్ట్రవీరులు / గ్రంథకర్త కోలవెన్ను రామకోటీశ్వరరావు. -

నర్సారావు పేట : స్వరాజ్యశ్రమము, 1921.

51 p. ; 16 cm.

Record no. 772

Rāmakōṭīśvararāvu, Kōlavenṇu.

Mahārāṣṭravīrulu / grānthakarta Kōlavenṇu Rāmakōṭīśvararāvu.

- Narsārāvupēṭa : Svarājyāśramamu, 1921.

51 p. ; 16 cm.

Record no. 772

---

35 mm microfilm

Image placement: IA IB IIB

Date filming began:

చరిత్ర

మహారాష్ట్ర పోరులు

S.No: 431

A.No. 10897

772

స్వరాజ్యశ్రమ ప్రచురణములు - ౨.

మహారాష్ట్ర పేరులు.

(గంభీరత):

కోలవెన్ను రామకోటీశ్వరరావు, పి. వి. రి. యల్.

Slno. 431

As No.
10897

ప్రకాశకులు :

స్వరాజ్యశ్రమము, నర్సారావుపేట.

(గుంటూరు జిల్లా).

అంధ్రగ్రంథాలయ క్రెస్, బెజవాడ.

1921

నవ్యస్వామ్యసంకలనము] వెల C—౪—౦.

164

అంకితము.

అసహాయోద్య మావలంబనమున
నాకు మార్గదర్శకులైన
నా ప్రియమిత్రులును, గురూత్తములును నగు
శ్రీమాన్

మాడభూషి వేదాంతస్మరింహాచార్యులు గారికి
భక్తితో నర్పింపబడినది.

—గ్రంథకర్త.

విజ్ఞాపన

ఈ వ్యాసములు ౧౯౧౬ వ సంవత్సరమున “ఆంధ్రపత్రిక”కు వ్రాసితిని. పుస్తక రూపమున పునర్ముద్రణము చేయుట కనుమతించిన తత్పత్రి కాధిపతులకు వందనముల నర్పించుచున్నాను.

కొలది కాలములో “నానాఫడ్డవీసు” “మాధవ రావు సింధియా,” “రాణీలక్ష్మీబాయి” గారలజీవితములను ప్రకటింప నుత్సహించుచున్నాను. ఆంధ్ర యువకులు భారతవర్ష చరిత్ర నిష్పటికన్న ఆదరముతో పఠించుట కీ వ్యాసములు తోడ్పడినచో మిగుల ధన్యుడ నయ్యెదను.

స్వరాజ్యాశ్రమము,
నర్సారావుపేట,
౧౨—౨—౨౦.

వి డే యు డు,
కో. రామకోటీశ్వరరావు.

మహారాష్ట్రవీరులు.

౧. శి నా జీ మ హా రా జు .

కాలపరిణామము ననుసరించి హైందవ జాతీ
యాంతర్భాగములగు వంగ, మహారాష్ట్ర, పాం
చాల, ఆంధ్ర, కర్నాటాది జాతు లొక్కొక సమ
యమున విజృంభించి సామ్రాజ్యపదవి నధిష్టించి,
మహా మహులగు రాజన్యలను, అమాత్యులను,
దండనాయకులను, కవులను మనకొసంగినవి. వారు
తాత్కాలికముగా తమ ప్రత్యేక జాతికొరకును,
భాషకొరకును పాటుపడియుండవచ్చును. అఖిల
భారత జాతీయత, వారిలో కొందరకు గోచరించి
యుండకపోవచ్చును. అయినను పెక్కు శతాబ్ద
ముల చరిత్రమొక్కసారి సింహావలోకనము చేయ
గల మనకు వారెల్లరును పూజ్యులైనారు.

* సంయుక్త భారతము *

జాతి భాషాభేదములు సమసిపోవునవికావు.
ప్రాయశః ఆభేదములే హైందవజాతికి వికాసమును

—* స వ ర ణ *—

౩౧

౯ మతము

మంతయు

పరిపూర్ణత్వమును ఒసంగుననియు, ఇంద్రధనస్సునం
దలి పలువర్ణములబోలి నానావిధశక్తులు చేశాభ్యు
దయమునకు తోడ్పడుననియు పలుపుర యభిప్ర
యము. ఇట్టి సమ్మతమే మమ్ము నీ వ్యాసముల
వ్రాయ పురికొల్పినది. కృష్ణరాయలును, శివా
జియు, రణజితసింహుడును, ఆంధ్ర మహారాష్ట్ర
పాంచాలురకు మాత్రమే కాక సమస్తభారతీయు
లకును చిరస్మరణీయులు. చేశీయు లీప్రశస్త సూత్ర
మును గ్రహించినంతనే పరస్పర వైషమ్యములు
రూపుమాసి సంయుక్త భారతజాతి వెలువడును.

* రాజనీతి *

భరతవర్షమం దవతరించి, తమకీర్తి చంద్రికల
దశదిశల వెదజల్లిన రాజనీతిజ్ఞులలో శివాజీ మహా
రాజును మించినవారులేరు. బీజపుర సరదారుడగు
షాజీకిని వీరమాత జీజాబాయికిని పుత్రుడై జన్మించి,
దేవగిరి రాజ్యము పాలించిన రామదేవ హరపాల
దేవుల నాటనుండియు స్వాతంత్ర్యమన నేమియో
ఎరుగక గాఢనిద్రయందుండిన మహారాష్ట్ర

మేల్కొలిపి, తొలుతొల్త ఒక్కదుర్గమునుగాని, ధన
సైన్యాది పరికరములుగాని లేకుండినను అత్యల్పకాల
మున పశ్చిమ కనుమలకును సముద్రమునకును
మధ్యనుండు కొంకణదేశమంతయు నాక్రమించి,
తన మొక్కవోని పరాక్రమముచే “స్వరాజ్యము”ను
స్థాపించి, మొగలు సామ్రాట్టగు ఔరంగజేబు
దాడి కొర్వజాలక కడు కుందుచున్న స్వమతస్థుల
దైన్యమువాపి శ్రీరామచంద్రుని కై నడి జనరంజక
ముగ ధరిత్రినేలిన ఆ మహావీరుని జీవితాంశముల
నెరుంగని భారతీయులుండ బోరు.

* నవశక్తి *

శివాజీకి పూర్వమొక శతాబ్దమునుండియు,
మహారాష్ట్రీలు తాము భారతీయ నాటక రంగ
మందు ప్రదర్శింపనున్న అద్భుతకార్యముల కనుగు
ణ్యమగు ప్రయత్నముల సలుపుచుండిరి. కాని అవి
కేవలము రాజకీయ సంబంధమైనవని చెప్పటకు
వీలులేదు. మహమ్మదీయ మతావలంబుల సొంగ
త్యమువలన హిందూవుల సమ్మికలును మతవిషయక

ఆదర్శములును మార్పుచెంద నారంభించెను. విశ్వ
మానవ భ్రాతృత్వమును, ఏకేశ్వరోపాసనమును
మహమ్మదీయ మత సిద్ధాంతములం దగ్గస్థానము
వహించి యుండెను. ఆ సిద్ధాంతములే అనాదినుం
డియు హిందూధర్మమునం దిమిడియున్నను, మతాం
తరులగు మహమ్మదీయుల సంసర్గము కలిగిన తరు
వాతనే భక్తిరసప్రధానములగు రామానుజ, వల్లభ,
చైతన్యమతముల రూపమున నీదేశమందు ప్రబ
లెను. మహారాష్ట్రమందు ఏక నాథుడు, తుకా
రాము, రామదాసు మొదలగు భక్తులుబయలు
దేరిరి. వారు అగ్రజన్ములు కారు; విద్యాధికుల
కొరకు మాత్రమే పాటుబడిన వారునుకారు. జన
సామాన్యమునకును విద్యాగంధములేని హీనజాతు
లకును తమ జ్ఞానామృతము చవిజూప నెంచి,
పండిత జనైకాదరణీయమయిన సంస్కృతమును
వదలి దేశభాషలలో బోధనచేయ దొడగిరి. తమ
కవిత్వమాధుర్యమును దేశభాషల సేవకై విని
యోగించిరి. అగ్రవర్ణముల యెడ జనులకు గల
మూఢభక్తి విశ్వాసములుతగ్గి, పరమేశ్వరుని కృప

బడయుటకు పంచముడైనను బ్రాహ్మణునితో
సమానుడను నమ్మకము గలిగెను. హిందూదేశ
మున నందందు వెలువడిన ఆ నవశక్తి రాజకీయ
మనుటకంటె సాంఘిక, మత, భాషావిషయిక
మనఁట ఉచితమని వైవిధ్యపరిపబడిన వానివలన
తెలియనగును.

* మా తృ భ క్తి *

మహారాష్ట్రుల నవశక్తిని రాజకీయాభివృద్ధి
కనువగు నటుల గ్రొత్తమార్గమున త్రిప్పి హిందూ
రాజ్యమును స్థాపించిన ఘనుడు శివాజీ మహారాజే.
ఆయన తండ్రియగు షాజీభోస్లేయును, మాతా
మహుడగు యాదూరావును విశేష ప్రజ్ఞానిధు
లయ్యుకొంత ఆశ్విక దళమును కాల్యలమును సమ
కూర్చుకొని ఏబీజపుర నవాబు వద్దనో ఆహమ్మదు
నగర నవాబు వద్దనో కొలువుండి జాగీరులను
సంపాదించుటతో తృప్తి నొంది యుండిరి. మహమ్మ
దీయ నవాబులపై కత్తిగట్టి, స్వాతంత్ర్యము
బడయ వలెనను వాంఛ వారల కెన్నడును లేకుం
డెను. అటుల హిందూ స్వరాజ్యమును స్థాపించుటలం

పు అనుసమాన మేధానిధి యగు శివాజికే గలి
గెను. అందులకు ముఖ్యకారణము జీజాబాయి.
శ్రీ కృష్ణుని సంతతి వార మని చెప్పకొనుచు
మహారాష్ట్ర కుటుంబములలో నెల్ల గౌరవము
నందుచున్న 'యాదవరావు' పంశమునకు జెందిన
ఆసాధ్యమణి తనకుమారునకు చిన్ననాటనుండియు
భారతవీరులయు, శ్రీరామచంద్రునియు ఘనచరిత
ములగరపెను. వారల బోలి పీరాగ్రేసరుడవు కమ్మని
బోధించెను. శ్రీరామునకు కౌసల్య వలెను, పాండ
వులకు కుంతీదేవివలెను, నెహలియనుకు లెటీషియా
వలెను శివాజికి జీజాబాయి సాహసపరాక్రమాదా
ర్యాది గుణము లలవడజేసెను. శివాజికి భవానీ
దేవియం దమిత భక్తి కల్లుటకును తల్లియే కారణము.
ఆయుత్కృష్టభావములను గురువర్యుడగు దాదాజీ
కొండదేవుడు మిగుల పెంపొందించెను. ద్రోణా
చార్యు లర్జునునకువలె, రాజార్హములగుస్వారి,
విలువిద్య, సాము, రాజనీతి, లోనగువానిని నేర్పెను.

* శి వా జీ ఘ న త *

అట్లు తల్లిచేతను, గురువుచేతను శిక్షితుడై,

శివాజి బాల్య ప్రాయముననే తన్ను బోలినయశావ
నులను చేరదీసి కొన్ని సాహసిక కార్యము లొన
ర్చెను. వాని నిచట వివరింప నవసరము లేదు.
శివాజియొక్క ఘనత గ్రహింపలేని వాశ్చాత్యు
లును కొందరుభారతీయులును తలచినట్లు శివాజి
కేవల స్వలాభమునకై జనుల హింసించిన బంది
పోటుదొంగ కాడు. రాజ్యమున కనువగు వస్తు
సముదాయము బడయుటకై యట్లుచేసిన చేసి
యుండవచ్చును. పురంధరు, రాయగడు రంగణా
మొదలగుకోటల స్వాధీనపరచు కొనుటయందు
కొంతకౌర్యమును, కుట్రయును చూప వలసి
వచ్చెను. ప్రపంచమున సామాన్య సంస్థానముల
నయినను, విశాల సామ్రాజ్యముల నయినను,
స్థాపించుటకు గాని పరిపాలించుటకు గాని కొంత
అధర్మము జరుగుచునే యున్నది. ఆకారణమున
పాండవులకు రాజ్య మిప్పించిన శ్రీ కృష్ణుని,
మార్యరాజ్యస్థాపకు డగు చాణక్యుని, జర్మను
సామ్రాజ్యకారకుడు బిస్మార్క్ మంత్రిని మనము
నిరసింప వీలులేదు. దేశహితంబె కోరి నలిపిన

కార్యములకై ఆమహానుభావులను నిందించుటకు
వీలు లేదు.

* మహారాష్ట్ర విజృంభణము *

శివాజీ నాయకత్వమునుబోంది అంతకంతకు
వృద్ధియగుచువచ్చిన హిందూమహారాష్ట్ర విజృంభ
ణము మహమ్మదీయుల కెంతమాత్రమును రుచింప
లేదు. ఆ విజృంభణమువలన విశేషధనమును కోట
లను, సైన్యమును కోల్పోయిన బీజపురనవాబు
మిగుల కోపించి శివాజితండ్రియగు షాజీని చెర
సాలయందుంచెను. ఇకనైనను తన అకార్యముల
మాననియెడల తండ్రిపాణముల సయితము తీయును
నని శివాజీకి తెలియజేసెను. కష్టసమయమున
చేయునదిలేక శివాజి కొంత కాలము బీజపుర
రాజ్యమువంక బోకుండెను. ఆయన జీవితము దెన్ని
యోసారు లీకీతిగనే, తనబలమున, నెదిరిబల
మును గుర్తెరిగి సమయానుకూలముగ సంధిచేసి
కొనుచు, మరల తన బలము వృద్ధియయినంతనే
విజృంభించి దిగ్విజయ మందుచుండెను. శివాజీ
ఔన్నత్యమున కిదియు నొకముఖ్యకారణము.

* పెద్ద జమీదారు *

దుర్భేద్యములగు దుర్గములును, సుశిక్షితమైన
సైన్యమును పరిమిత దేశమును సంపాదించి శివాజి
ఒక పెద్ద జమీదారుని పోలియుండెను. ఇట్టిస్థితి
యందు మొగలులతో ప్రథమ పోరాటము ప్రాప్తిం
చెను. శివాజీ ఔరంగజేబుకు జరిగిన యుద్ధక్ర
మమును శివాజీ విస్తారరాజ్యము గడించి మూర్ఖాభి
షిక్తుడైన విషయమును వివరించెదను.

షాజహాను చక్రవర్తి రాజ్యము చేయుచుండిన
కాలమున, శివాజీ తనతండ్రి నెట్టులైన బంధవిము
క్తుని జేయనెంచి మిగుల నేర్పుతో చక్రవర్తి కొక
సందేశ మంపెను. తానుజయించిన ప్రాంతమంత
యు మొగలుల కర్పించి సామంతుడ నగుదునని
తెలియజేసెను. అందునకు చక్రవర్తి సంతసించి,
ఆయనకు “పంచ హజరీ మునబుదారు” అను గౌర
వము నొసంగదలచెను. శివాజీ, నిజముగ మొగలు
పక్ష మవలంబించినచో తమకు ఒత్తిడి అధిక
మగు నని గ్రహించి, బీజపుర నవాబు షాజీని చెర

నుండి వదలెను. శత్రువులయందు గల పరస్పర భేదముల గుర్తెరిగి, వలసినపుడొక శత్రువుసాయమున వేరొకని సాధించిన విధము, శివాజీ రాజనీతి కౌశలమును వేనోళ్ల జాటుచున్నది. అదియంతయు తండ్రివిడుదలకై పన్నిన తంత్రమే కాని, మొగలు లకు సామంతు డగుటకు ఎన్నడును శివాజీ మనః పూర్వకముగ నిష్టపడలేదు. కావున నతడు పొడి మాటలతో కాలముగడపెను. కాని షాజహానుతో సాధి యొనర్పలేదు. మరి నాల్గువత్సరములు అనగా 1653 వరకును, షాజీకిసంపూర్ణ స్వేచ్ఛలేక బీజపురమందే యుండెను. ప్రథమమునందు వ్రాసినటుల ఆసమయమున శివాజీ బీజపురముపై దాడివెడలలేదు. ఎట్టకేలకు షాజీ బీజపురము నదలి కర్ణాటమునకు బోవ నవాబు సెలవొసంగెను. శివాజీ నిశ్చితతో మరల స్వరాజ్య స్థాపన ప్రయత్నములు విరివిగ చేయ దొడగెను. ఆమహాత్మ్యము నెరవేర్చు కంకణము గట్టిన శివాజీకి మహారాష్ట్రలోనే, కొందరు ప్రతికూలురుండిరి. ఆందుముఖ్యుడు బీజపుర సామంతుడును, బహుబల సమన్విత

మను, 'జావళి' దుర్గాధిపతియు నగు 'చంద్రరావు మోరే'. సామోపాయముచే నాతని తనవశము చేసికొనుటకై శివాజీ మిగుల యత్నించెను. కాని, చంద్రరావు బీజపురనవాబుపక్షము వదలడయ్యెను. చంద్రరావుబల మధిక మగుటచే ధర్మ యుద్ధమున నాతని జయించుట కష్టమని శివాజీ మాయోపాయముచే జంపించెను. చంద్రరావు కొమరితను తనకిచ్చి పరిణయ మొనరింప గోరునెపమున నిరువురు రాయబారులను పంపెను. అది మోసమని గ్రహించక చంద్రరావు వారికాతిధ్యమొసంగి, నిష్కల్మష హృదయముతో సంభాషించుచుండెను. శివాజీ అనుచరులంత నిండునభయం దాతని కత్తితోపొడిచి సభ్యులందఱు నిర్విణ్ణులై చూచుచుండ త్వరితగతి పలాయనులైరి. అంతకు మున్నే సైన్యమంతయు సిద్ధముచేసి వేచియున్న శివాజీ వెంటనే దుర్గము ప్రవేశించి తన్నెదిరించిన సైన్యము నవలీలగనోడించి దుర్గము స్వాధీన పరచుకొనెను. తనజయప్రాప్తికిని తనూలమున హిందూరాజ్య స్థాపనమునకును, ప్రయత్నించుచు

శివాజీ కొన్ని దారుణకృత్యము లొనర్చెను.
వానిలో నిదియొకటి.

* అ ధు ని కా భి ప్రా య ము. *

ఔరంగజేబు, “నుహ్మదు ఆదిలుశాహీ” కాల
ధర్మము నొందిన వెంటనే బీజపురముపై దండెత్తె
ను. అంతఃకలహములకు లోనై క్షీణదశనొందుచున్న
బీజపుర సర్కార్ శత్రుత్వశత్రువుమూలమున శివా
జీ నెదిరించుటకు తగు సైన్యమును కూర్చుట కడు
కష్ట మయ్యెను. తుదకు షాజహాను చక్రవర్తికి
మృత్యు వాసన్నమైనదను వార్తవిని ఔరంగజేబు
బీజపురముతో సంధిచేసికొని ఢిల్లీ పట్టణాభిముఖుడై
వెడలుటచే బీజపురనవాబు తెప్పరిల్లి గొప్పసైన్య
ముతో అఫ్సులుఖానుని శివాజీపైకంపెను. శివాజీ
అఫ్సులుఖానుని పరిమార్చినకథ చిన్ననాటనుండియు
మన మెరుగుదుము. శివాజీని నిందింప జూచువారల
కాయన చేసినపనులలో నెల్ల నిదియే నీచముగగన్ప
ట్టును. ఇందువిషయమై చరిత్రకారులలో అభిప్రాయ
భేదములు మొందుగనున్నవి. ఆధునికాభిప్రాయము

ననుసరించినచో శివాజీ పూర్తిగ దోషికాడనియు,
ఖానునియందు గూడ లోపమున్నదనియు తేల
గలదు. ఇరువురును ఒకరినొకరు నమ్మజాలక జాగ
రూకతతో నాయుధపాణులై, తమతమ సైన్య
ముల కొలదిదూరముననుంచి, సంకేత స్థలమున
సమావేశమైరి. ముందుగ నెవరు కత్తినిదూసిరో
స్పష్టముగ తెలియదు. మహారాష్ట్రుల ప్రదేశముల
చక్కగ నెఱిగినవారగుటచేతను, మహమ్మదీయులు
తగినంత జాగ్రత చూపనందునను, మహారాష్ట్రులకు
జయము కలిగెను. అతి పవిత్రములగు పండరావుర
మునందలి విఠలస్వామి దేవాలయమును, తుల్జా
పురమునందలి భవానీ దేవాలయమును సాడుచేసి,
విగ్రహముల నపవిత్రము లొనర్చి, హిందూమత
మును, శివాజీచే స్థాపింపబడుచున్న హిందూరాజ్య
మును నిర్మూలింప సమకట్టిన అఫ్సులు ఖానుని
యందు శివాజీకి కనికరమెట్లుగలుగును? అట్టి సంది
గ్ధావస్థయందు శివాజీయే అఫ్సులుఖానునిచే మడసిన
యెడల చిరకాలమునుండి చేయు ప్రయత్నములెల్ల
నిష్ఫలమై యుండునుగదా? అప్పటి స్థితిగతులను

బట్టిచూడ శివాజీ అంతగదోషికాడని రాలిస్సను పండితుని అభిప్రాయము.

* దుర్గ విజేత . *

అఘ్నలుఖానుని మరణానంతరము శివాజీ బీజపురముపై దండెత్త నిశ్చయించి కడురహస్యముగను త్వరితముగను యుద్ధసన్నాహముచేయ నారంభించెను. పునహా ప్రాంతమును కాపాడుట కొక సైన్యమును, కొంకణదేశమున మరొక సైన్యమును విడిచి, శివాజీ మూడవ సైన్యముతో దక్షిణముగ వెడలెను. 'పనలా' విశాలగడ' పవనగడ మొదలగు కోటలను స్వాధీన పఱచికొనెను. బీజపుర దండనాయకుడగు "రుస్తుముజనాను" నోడించి పారదోలెను. అంతట బీజపుర సర్కారు "సిదీజోహారు" అను నాయకుని శివాజీపైకిపంపిరి. శివాజీ పనలా దుర్గమున ముట్టడింప బడెను. కాని, శత్రుసైన్యమును మరపించి రంగణాదుర్గము వైపు పోవుచు వెంటనంటిరాగల మహమ్మదీయ సైన్యము నెదుర్కొనుటకై బాజీప్రభువును కొంత సైన్యభాగముతో నియమించి,

తక్కుంగల మహారాష్ట్ర సైన్యమంతయు శివాజీ సమేతమై సురక్షితముగ రంగణా దుర్గముచేరిన చిహ్నముగ ఫిరంగిమోత వినబడువరకును, రంగణా ఘాటు'వద్ద పోరాడుచుండుమని బాజీప్రభువు నాజ్ఞాపించెను. సైన్యముసన్నగిలుచుండినను, గాయములచే మరణవేదన నందుచున్నను, స్వామికార్యదక్షుడగు బాజీప్రభువు వీరావేశముతో రంగణాకోట నుండి ఫిరంగి వినబడువరకు పోరుచు, శివాజీ టేముముగనున్నాడను సంతోషముచే మందహాసము చేయుచు వీరస్వర్గ మలంకరించెను. కొలది సైన్యము బహుసంఖ్యాకులగు శత్రువుల మార్కొని కడుదైర్ఘ్యముగ పోరాడిన విషయమున రంగణా ఘాటు యుద్ధము ధర్మాపైలే యుద్ధముతో పోపుదగియున్నదని రాలిస్సను నుడువుచున్నాడు కొన్ని మాసములిట్లు యుద్ధములు జరుగుచునే యుండెను. తరువాత శివాజీతండ్రియగు షాజీమూలమున మహారాష్ట్రులకును, బీజపురమువారికిని సంధికుదిరెను.

* స హ జ వై ర ము *

దక్షిణమున విశాలరాజ్యమును జయించి, బీజ

పురముతో పంధిచేసికొని, స్వతంత్ర హిందూ సు
స్థానాధిపతియై యున్న శివాజీకిని, హిందూమత
నిర్మూలన మొనరింప దీక్షవహించిన అలంగరు
పాదుషాకును వైరముండుట సహజ మేకదా! 1662
సంవత్సరము శీతకాలమున శివాజీతన నేనాని యగు
“నేతాజీవల్కారు”ని కొంత ఆశ్వికదశముతో
బౌరంగబాదుకంపెను. మొగలు సైన్యములు దక్షి
ణదేశమున తగినంతగ లేకుండుటచే విశేష సైన్య
ముతో ఢిల్లీనుండి పాయిస్తాఖాను వంపబడెను.
అతడు పునహానగరమును స్వాధీన పరచుకొని
నపుడు శివాజీ అర్ధరాత్రమున భానుసగృహము
ప్రవేశించి కావలి వారల జంపి భీతిచే పరువిడుచున్న
భానుని చేయి నరకెను. అంతట మహమ్మదీయులు
చెల్లాచెదర్చెరి. భానుడు దిగులొంది, నాయక
త్వము వదలి ఢిల్లీచేరెను.

* రాజ్య సంపాదనము . *

అట్లుపైని రాజపుత్రవీరుడును మొగలు సామ్రా
జ్యసామంతులలో నగ్రగణ్యుడు నగు జయసింహ

మహారాజు శివాజీ నెదుర్కొనెను. పరాక్రమమున
తనకు తీసిపోక తనకన్న నెన్నియో మడుంగు లధిక
సైన్యమును గలిగిన సింగునకు వెరచియో, లేక,
న్యాయమూర్తి రానడేతలచినట్లు, ఢిల్లీదర్బాగునం
దున్న రాజపుత్రసామంతుల స్నేహమును బడసి
చక్రవర్తిని సాధించు నుపాయము వెదక దలచి
యో శివాజీ జయసింగుతోడి పోరు త్వరలో
మానివేసి సంధి చేసికొనెను. పూర్వశత్రువులగు
బీజపురమువారిపై జయసింగుతో కూడి యుద్ధ
మొనరించెను. పాదుషాను దర్శించుటకై ఢిల్లీ
కేగెను. అచ్చట నతనికి జరిగిన అగౌరవమును,
గారాగృహప్రాప్తియు, అందుండి ఉపాయముచే
తప్పించుకొని స్వదేశము చేరుటయు, మొదలగు
వృత్తాంతము చదువరు లెరుగనిది కాదు. శివాజీ
రాజ్యమును వదలియుండిన కాలమునందు పీష్వా
ముఖ్యమంత్రియగు మోరోపంతు పింగళే కడు జాగ
రూకతతో రాజ్యమును కాపాడెను. మొగలులచే
చాలభాగ మాక్రమింపబడుచుటచే, రాజ్యము కడు
క్షీణించియుండెను. శివాజీ వెనుకటికంటె నినుమడిం

చిన పట్టుదలతో తాను కోలుపోయిన రాజ్యభాగమును సంపాదించుటయే కాక, శత్రురాజ్యమును సంపాదించుటయే కాక, శత్రురాజ్యముల నుండి 'చౌతు' "సర్దేశముఖి" అను పన్నుల సైతముగైకోనెను. ముఖ్యముగ, జీజాబాయి కోర్కె నెలవేర్చుటకై 'సింహగడ' దుర్గమును సంపాదించిన విషయము మిగుల ప్రశంసనీయము. అంత సాహసకార్యమొనర్చి తనస్రాణముల నర్పించిన శివాజీ బాల్యస్నేహితు డగు 'తనాజీమాలూనే' యొక్క స్వామిభక్తి పరాయణత్వమును, ధైర్య సాహసములును కొనియాడదగినవి. నేటికిని మహారాష్ట్రలో సింహగడవీరుల చరిత్రగీతము లత్యుత్సాహముతో పాడుదురు. శివాజీకి ఆవార్త తెలిసినపుడు, 'కోటదొరికినది. కాని సింహముపోయినది' అని వగచెనట. "తనాజీ"యే ఆసింహము.

* సమగ్ర ప్రజ్ఞాతిశయము. *

అట్లు జయించిన దేశమంతయు నేర్పుతో పాలించుటయందు, శివాజీ తన రాజనీతిప్రవీణత,

దూరదృష్టి, బుద్ధివైభవము, ప్రజారంజన శక్తియు నగపటచెను. శివాజీ యోధాగ్రేసరుడే కాక రాజనీతివిశారదుడు. ఆవిషయమున నపోలియన్నతో బోల్పదగినవాడు. దేశఫరిపాలనమునం దాయన చేసిన మార్పులు మిగుల ప్రశంసనీయములు. రైతులు జమీందారుల మూలమున గాక మహారాజు బొక్కనమునకే స్వయముగ పన్నుల చెల్లించునటుల ఏర్పరచెను. ఎంత గొప్పపదవియందున్నను ఉద్యోగులు నెలజీతముల నందవలయునేగాని జాగీరుల ననుభవింపకూడదని శాసించెను. పంశసరంపరగ నుద్యోగముల నిచ్చుపద్ధతి తీసివేసెను. దుర్గరక్షణమునకై నియోగించిన సైన్యములందు సమస్తవర్ణముల వారును సమానముగ నుండిరి. ఆ పద్ధతుల గమనింపక పోవుటవలననే తుదకు మహారాష్ట్రలకు నష్టము కలిగినది. ఆంగ్లేయమంత్రివర్గము వలెను, రాజప్రతినిధి కార్యాలోచన సభవలెను, శివాజీకి అప్రప్రధానవర్గ ముండెను. 'పీష్వా' యను బిరుదుతో "మోగోపంతు పింగళే" ముఖ్యమంత్రి యయ్యెను.

* మా తృతా వ ము. *

శివాజీ సుగుణసంపన్నుడని శత్రువులు సైతము కొనియాడుచుండిరి. దైవభక్తి, బ్రాహ్మణభక్తి, మాతృభక్తి, దేశభక్తి ఆయనకు సహజములు. పరసతుల తల్లులవలె గౌరవించి శాశ్వతకీర్తి గాంచెను. కల్యాణదుర్గమును జయించినపుడు, దుర్గాధిపతియగు “మూర్తా అహమ్మదు” కోడలు మహారాష్ట్రసేనానిచే శివాజి కర్పింపబడెను. ఆ మహారాజు చిరునగవు నవ్వి “నాతల్లియే ఇంత సౌందర్యవతియైనచో నేనును చక్కనివాడనగుదుగదా” యని నుడివి, ఆమెను గౌరవించి స్వగృహమున కనిపెను. స్త్రీలయం దాయనకు గల సద్భావమెరింగి శత్రువు లప్పుడపుడు స్త్రీవేషముల ధరించి ప్రాణముల దక్కించుకొనుచుండిరి. శివాజీ శివుని యవతారమని నమ్మువారుండుట ఆశ్చర్యము కానేరదు.

మూర్తా భిషేక ము.

శివాజీ మొగలు సామ్రాజ్యరమా ధురంధరుడగు అలంగరు పాదుషా నెదిరించెను. దక్షిణ

హిందూస్థానమునందు సోటిలేని వైభవము ననుభవించిన బీజపుర గోల్కొండ వహాబులవద్ద కప్పములగొనెను; మున్ముందు భారతఖండమంతయు నేలనున్న ఆంగ్లేయ వర్తక సంఘములవద్ద కానుకల నందెను; హిందూరాజ్యమును నెలకొల్పెను; హిందూమతమును దేవాలయములను కాపాడెను. కావున హిందువుల పద్ధతి ననుసరించి సశాస్త్రీయముగ మూర్తాభిషిక్తుడగుటకు నిశ్చయించి, తన్ని మిత్తమై వారణాసినుండి గాగాభట్టు అను విప్రోత్తముని పిలిపించెను. 1674 సంవత్సరమున సతీసుత సమేతుడై అష్టప్రధానవర్గము తన్ను కొలువ మంగళ వాద్యములు మ్రోయ “శివాజీ మహారాజ్ కే జయ్” అను జయధ్వానములు సెలరేగ పూర్వము మహారాజుల చక్రవర్తుల బోలి తులాభారము తూగి పట్టాభిషిక్తుడయ్యెను! మహారాష్ట్ర జాత్యుద్భవమయ్యెనని ప్రపంచమునకు చాటుటకోయన రాయగడు దుర్గమునుండి ఫిరంగులు గంభీర నినాదము గావించెను. మహారాష్ట్రమందలి ప్రతిదుర్గమునుండియు ప్రతిధ్వనులు బయల్పెడలెను. మహా

తాత్పర్యం లానందాభి నోలలాడిరి... భారతమాత
తన సుపుత్రుని కన్నులపండువుగ గాంచి హర్షిం
చెను. భారతీయ జాత్యుద్ధరణ మయ్యెను,

మ॥ “మొర సెన్నిర్జర దుందుభుల్ జలరుహ
మోదంబులై వాయువుల్
తిరిగెన్, బువ్వుల వానజల్లు గురిసెన్
దేవాంగనా లాస్యముల్
పరగెన్ దిక్కులఁ బిక్కటిల్లె, జయశ
బ్ధానముల్ నిండెనా
గర ముప్పొంగెదరంగ చుంబితనభా
గంగాముఖాభోజమై”

—

౨ బాజీ రావు పీష్వా

శివాజీ మహారాజు తన ప్రజ్ఞాతిశయముచే స్థాపిం
చిన హిందూసామ్రాజ్యము, బాజీరావు పీష్వా
కాలమున మధ్యందిన మార్తాండునింబోలి భారతవర్ష
మంతయు తనకిరణజాలముచే నింపివైచెను. శివాజీ
యనంతరము మహారాష్ట్రులు పలుకష్టములకు లో
నైరి. ఆయనకుమారు డగు శంభాజీ ప్రజ్ఞాశూన్యు
డును విషయలంపటుడు నగుటచే తన తండ్రికాల
మున దేశ సేవయొనర్చి పేరొందిన సర్దారులను
సైతము అగౌరవపరచి తన సవతితమ్ముడగు రాజా
రాముని చెరయందుంచి ప్రజాసౌఖ్యమును గమ
నింపక రాజ్యపాలన మొనరించెను. అది తగు
సమయమని, అలంగీరుపాదుషా సైన్యములు మహా
రాష్ట్ర దేశమును బాధింపజొచ్చెను. 1689 నం
వత్సరమునందు శంభాజీ మైమరచి యున్నపుడు,
మొగలు లాతని బంధించుకొనిపోయి వధించిరి.
మరుసటి వత్సరము రాజధానియగు రాయగోడు
దుర్గమును సైతము జయించి శంభాజీ భార్య

శ్రుతులను మొగలు శిబిరమునకు గొంపోయిరి. మహారాష్ట్ర దుర్గములును, ఆప్రాంతములును విశేషముగ మొగలుల స్వాధీనము లయ్యెను. మహారాష్ట్రలకు నిలువనీడ లేకుండిన యా కష్ట సమయమునందు మంత్రివర్గ సమేతుడై రాజారాము జింజీదుర్గమునకుజని పెక్కు వత్సరములు మొగలు సైన్యములతో చాటునుండి పోరాడుచుండెను. బహిరంగముగ శత్రుసైన్యముల నెదిరించు పద్ధతీవీడి, అకస్మాత్తుగ వారిపైబడి కొల్లగొట్టుటయు, వెంటనే పరువిడుటయు మహారాష్ట్రలకు సహజమయ్యెను. అపారములగు మొగలుసైన్యముల వీడించి, నానాటికి క్షీణింపజేసిన రాజారామునిబుద్ధి కడుప్రశంసనీయము. ఇరువదివత్సరములు అహమ్మదు నగరమున పాదుషా స్వయముగ విడిసియున్నను, పలువురు సేనానులను నియమించినను మహారాష్ట్రల శక్తి నడంపలేకపోయెను. ఎట్టకేలకు 1707 సంవత్సరమునందు పాదుషా తన అపజయము నొప్పుకొనుచు ప్రాణముల వదలెను. శంభాజీ కుమారుడగు షాహూ చెరనుండి వదల

బడి మహారాష్ట్ర దేశమునకు రాజయ్యెను. మొగలు జనానాలో పెరిగిన షాహూ మహారాజు శౌర్యహీనుడు; రాచకార్యములయం దారితేరిన వాడుకాడు. పీష్వాల ప్రతిభ అధికమగుట కదియే కారణము. పీష్వాల కాలమునందు, మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్య ద్వితీయ స్థాపన మయినదనుట నిశ్చయము. బాజీరావు తండ్రియగు బాలాజీ విశ్వనాథుడు విశేష దూరదృష్టితో నూతన పరిస్థితుల కానుగుణ్యముగ రాజ్యాంగమునందు మార్పు లొనర్చెను. మహారాష్ట్రలుతమ రాజ్యమును నానాటికి వృద్ధి నొందించి దక్షిణ హిందూస్థానమును దాటి ఘూర్జరము, మాళవము, ఉత్తర హిందూస్థానమునకు గూడ ప్రాకిరి. శివాజీచే నిర్మింపబడిన దుర్గరక్షణ నియమములును, అష్టప్రధానవర్గమును, ఆవిశాల రాజ్యమును కాపాడుటకు తగియుండలేదు. కావుననే విశ్వనాథుడు ఆయా ప్రాంతములయందు బలిష్ఠులగు సామంతుల నియమించి ఎల్లరకును సంబంధించిన విషయములలో మాత్రము సంప్రదించి పనిచేయునట్లేర్పర

చెను. శిఖాజివలెనే, బొలబొల విశ్వనాథుడును, ఆయన సంతతిపారగు నితర పీష్వాలును ప్రసిద్ధి నొందిన దండనాయకులు. పేరునకు మాత్రము షాహూ రాజుగానుండెను. గొప్ప సైన్యముల నాయకత్వము వహించి దిగ్విజయ మొనరించుచు, ఎల్ల సంస్థానాధిపతులకును తమ రాయబారుల సంపి సంతికార్యముల నిర్వహించుచు, మహారాష్ట్రుల ఘనత ఖండాంతరములకు సైతము చాటుచు ఆ బ్రాహ్మణోత్తములుమన భారతీయులందఱును తర తరములకును తమ పవిత్రనామముల స్మరించి గర్వ పడునట్లు నర్చిరి. ప్రతిభాశాలురగు పీష్వాలలో నెల్ల బాజీరావు ఉత్తమోత్తముడు.

* రాజనీతి. *

బాజీరావు బాల్యము నుండియును తండ్రితో రణరంగమునకు జనుట కలవాటుపడి యుండెను. రాజ్యవిషయముల నెల్ల తన బుద్ధిసూక్ష్మతచే గ్రహించెను. షాహూమహారాజునకాయన యందు భక్తి విశ్వాసములు మెండు. మంత్రవర్గమునందు

బాజీరావునకు ప్రతికక్షులుండిన విషయము వాస్తవము. షాహూ కొంతకాలము వరకు బాజీరావు మొక్క అత్యున్నతా శయములు సఫలము కాకుండున నొనర్చుచుండిరి. మహారాష్ట్ర నిజ్యంభణమున్నకై బాజీరావు నెరవేర్పబూనిన కార్యములు దేశమునకు నిజముగ మేలొసగుర్పజాలవని వారు షాహూకు బోధింపజూచిరి. ఎప్పటికిని దక్షిణ హిందూస్తానమున కూపస్థ మండూకములవలె నుండుటతో తృప్తి నొందుట పౌరుషము కాదనియు, రాజాజ్ఞయైనచో సేనానివహంబుల దోడ్కొని నర్మదానదిని దాటి, మొగలు సామ్రాజ్యమునుండి కప్పమును గొందుననియు, బాజీరా వొకనాడు కొలువున గంభీరోపన్యాసము గావించెను. అందు వలన నష్టము గలుగ నున్నదని వాదించు ప్రతికక్షుల వాదముల త్రోసిపుచ్చి, షాహూ అత్యుత్సాహముతో నియ్య కొనెను. “తండ్రికి తగిన సుపుత్రుడవు. నర్మదా నదిని దాటుటయేకాదు. హిమవచ్ఛిఖరమునందు సైతము మన బావుటా వెల్తగలుగుదువు” అని రాజు వచించెను. ఆ కాల

మున మొగలు సామ్రాజ్యము కడు హీనస్థితి నంది యుండెను. బేబరు పాదుషా పగాక్రమముచే నెల కొల్పబడి, అక్కరు పాదుషా సుగుణ పుంజముచే విస్తార యశము గాంచి, జహంగీరు పాజహాను చక్రవర్తుల కాలమున నింద్రభోగముల కాటపట్టై అలంగీరుపాదుషా కాలమున దక్షిణ హిందూస్థానమును సైతము ఆక్రమించుకొనిన, ఆ మొగలు సామ్రాజ్యము పదునెనిమిదవ శతాబ్దారంభమున చరమదశ నందియుండెను. ఏ ప్రాంతమున నుండినరాజప్రతినిధు లాప్రాంతమును తమ వశము చేసికొని పేరునకు పాదుషాసామంతుల మని చెప్పికొనినను, నిజముగ స్వతంత్రాధికారులై, సామ్రాజ్యమును అచిరకాలమున నామమాత్రావశిష్టముగ నేలుచుండిరి. హైదరాబాదు అయోధ్య బంగాళము లోనగు సంస్థానములు బయల్వెడలిన విధమిట్టిదే. ప్రస్తుతము మన కథాసందర్భమునకు సంబంధించిన వాడును బాజీరావునకు అంతులేని వ్యాపారము కల్పించినవాడు నగు నైజాముల్ముల్క్ సంస్థానాధిపతులలో ప్రాముఖ్యము నుండెను.

నైజాము, మహారాష్ట్ర నాయకులలో భేదముల కల్పించుటకు మిగుల యత్నించెను. పాజీమహారాజునకు జ్ఞాతియగు శంభాజీపక్ష మవలంబించి, తన్ములమున తన కార్యమును సాధింప నెంచెను. కాని బాజీరావు అతి త్వరితముగ నైజాము రాజ్యముపై దండెత్తి ఒక మారయినను నిలిచి రణమొనర్పక, మహారాష్ట్ర పద్ధతి ననుసరించి శత్రు సైన్యమునకు చుట్టును విడిసియుండి వస్తుసామాగ్రి చేరకుండ వారిని క్షుద్బాధితులఁజేసెను. నైజాము శంభాజీపక్షము వదలి సంధి చేసుకొనెను. తన రాష్ట్రమునందు చౌతు, సర్దేశముఖి పన్నులు వసూలుచేసి కొనుటకు మహారాష్ట్రులకు హక్కుగలదని ఒప్పుకొనెను. అటుపైని నైజాము మహారాష్ట్రుల సేనాపతి యగు దబరేవంశీకుని తనపక్షము వహింపజేసెను. బాజీరావునం దసూయచే సేనాపతి ఆ నీచమార్గ మవలంబించెను. బాజీరావాతని రోడా పట్టణ సమీపమున మార్కొని జయించెను. సేనాపతి యుద్ధమున మడసెను. మహారాష్ట్ర సంపన్నుడగు బాజీరావు, సేనాపతి ఉద్యోగము దబరే

కుమారుని కొనంగెను. శత్రుని కుమారుని తన్ను
మిత్రునిగఁ జేసికొనుట రాజనీతి గదా! జరాసం
ధుని కొమరుడగు సహదేవుని నరకాసురుని
కుమారుడగు భగదత్తుని తనభక్తులుగ జేసిన శ్రీ
కృష్ణుని పద్ధతినే బాజీరావు గూడ వర్తించెను.

* వి జ య యా త్రీ. *

ఘూర్జరమాళవదేశములనుండి చౌతు, సర్దేశ
ముఖపన్నుల గై కొనుటకై బాజీరావు సైన్యముల
సంపెను. పీలాజీ గయక్వారు ఘూర్జరము ననతి
కాలమున స్వాధీన పరచుకొనెను. మొగలుప్రతినిధి
యగు అభిసింగురాజు మహారాష్ట్రులు తనస్వదేశ
మగుయోధపురమును దండెత్తుటచే తద్రక్షణార్థమై
వెడలి, ఘూర్జరమును మహారాష్ట్రులకు వదలెను.
అంతటబాజీరావు స్వయముగ మాళవదేశముపై
దండెత్తి, జయసింగు రాజుతోసంధి చేసికొని మాళ
వమునుకూడ నాక్రమించుకొనెను. పిమ్మటఢిల్లీపట్ట
ణముపైకరిగి పాదుషాను, మంత్రులను భీతిల్ల జేసి
స్వరాజ్యాభిముఖుడై వెడలెను. నైజామును సిరోంజి

పట్టణమువద్ద ముట్టడించి ఆయవత్తో మిగుల నను
కూలమగు సంధి చేసుకొనెను. మహారాష్ట్రులకు
నర్మద్ధా, చంబల్ నదుల మధ్యనుండు దేశమంత
యును మాళవముతో సహా భిషంగబడెను. అంత
యగాక ఏబదిలక్షల సూప్యములు గూడ నీయ
బడెను.

* మ హా వి ప త్తు *

అటుల బాజీరావు నలుదిశల దిగ్విజయ మొన
రించు చుండిన కాలమున, భారతవర్షమతము కల
చివైచిన మహావిపత్తు సంభవించెను. నాదర్షా
ధిల్లీపట్టణ మాక్రమించి, ప్రబల తనకొపాగ్ని
కాహుతిజేయుటయే ఆఘోరవిపత్తు. అసందర్భ
మున బాజీరావు పలికిన పలుకులు కడుపవిత్ర
ములు. "హిందువులు, మహమ్మదీయులు తమతమ
భేదములు మరచి, దేశశత్రువులగు నాదర్షా
సైన్యముల వెడలగొట్టవలెను "అనిఅతడనెను తన
దేశాభిమానము చూపుటకు బాజీరావునకు అవ
కాశము లేకపోయెను. పాదుషాను ఘోరీనర్సి,
వెంటనే నాదర్షా పారసీకమున కేగెను.

* రావు నిర్యాణము *

మరుసటి వత్సమునందు, (1740) బాజీరావు తనకార్య పరంపరల విడిచి మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యమునకు మితిలేనిలోటు గలిగించి కౌలధర్మ మొందెను. ఆయన మేధాశక్తియు, రణకౌశలమును, రాజనీతి నిపుణతయు మనము ఎంత కొనియాడినను తనివి తీరదు. మహారాష్ట్ర జాతీయులలో నెల్ల శివాజీ తరువాత, బాజీరావే ఘనుడు. శౌర్యహీనుడై యుండిన షాహూరాజుమూలమున దేశమరాజకమై గృహచ్ఛిద్రములకులోను గాకుండ కాపాడిన వీరపురుషు డీతడే. హిందూదేశము ననేకాదు, ఎల్లప్రపంచమునకు రాజనీతిజ్ఞులలో బాజీరావు పేర్కొన దగినవాడు. బాజీరావు రాజ్య కాలమందు మహారాష్ట్రసామ్రాజ్యము మహూన్నతదశకు వచ్చి భరతవర్షమునకు నాయకమణియై యొప్పారెను.

3 సీష్వామాధపరావు (i)

—ॐ॥—

బాజీరావు తరువాత నాతని పుత్రుడగు, బాలాజీబాజీరావు' పీష్వాపదవినంది, ఇరువది వత్సరములు మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్య మేలెను. ఆకాలమున రాజ్యాంగమునందు విశేష మార్పులు కలిగెను. షాహూమహారాజు ప్రజ్ఞాహీను డనియు, కావుననే పీష్వాలప్రతిభ అధిక మయ్యెననియు వెనుక వ్రాసియుంటిమి. 1748 సంవత్సరమున షాహూ మహారాజు చనిపోవుచు తన అపసాన కాలమునందు బాలాజీబాజీరావున కొక పత్రము వ్రాసి యొసంగెను. అందు సామ్రాజ్యమంతయు నవిచ్ఛిన్నముగ నేలుటకు పీష్వాకధికార మీయబడెను. శివాజీ సంతతివారగు రాజులు పేరునకు రాజులై, సతారా నగరమున సకలభాగముల ననుభవింపు చుండియు, నిజముగ తన్నగరమును వదలి సంచరించుటకైనను స్వేచ్ఛలేనివారై యుండిరి. హిందూరాజ్య నిర్మాతయగు శివాజీ రక్తము వారలరక్తనాళముల యందునుప్రవహించు

చుండుటచే, దేశమందెల్ల వారియెడల భక్తి
మెండుగ నుండెను. పీష్వాలును, ఇతర అధికారు
లును, తమ పదవులకు అనుగుణ్యములగు మర్యాద
లను బడయుటకు ప్రథమమున సతారా పట్టణమున
కేగి రాజులను దర్శించి, వారిచే స్వయముగ
బహుకరింపబడుట లాంఛన మయ్యెను. తుద
వరకును శివాజీ వంశీయులు రాజులనియు, పీష్వాలు
ముఖ్య ప్రధానులనియు వ్యవహరింపబడుచుండిరి.
రాజులు పదచ్యుతులై, ప్రధానులు బలవత్తులగు
పద్ధతి. మహారాష్ట్రుల యందేగాక, ఇతరులయం
దును సంభవించుచుండును. దేశచరిత్రల పఠించిన
వారలకిది గోచరము. పరాసుదేశమున ఏడవ
శతాబ్దమునాటి మెరొవింజియన్ వంశపు రాజు
లును, జపాను దేశమున పందొమ్మిదవ శతాబ్ద
మధ్యకాలము వరకును ముఖ్యమంత్రులగు షోగను
లకు లొంగియుండిన చక్రవర్తులును ఇందున కుదా
హరణములు. తమ శౌర్యముచే ప్రథమమున నొక
రిద్దరు మహానుభావులు రాజ్యమును స్థాపించుటయు,
తద్వంశజులు విషయతోల్పరై తమ మంత్రులకు

రాచకార్యముల పదలి అనామకులగుటయు, పలు
మారులు జరుగుచుండును.

* పరస్పర వైషమ్యములు. *

బొలాజీబాజీరావు కాలమున జరిగిన మార్పు
లలో నీది ప్రథమము. సిందియా, 'హొల్కారు',
'గాయకవాసు', 'భోస్లే', మొదలగు మహారాష్ట్ర
నాయకులూ మిగుల బలిష్ఠులై స్వతంత్ర సరిస్థాన
ముల స్థాపించుట రెండవకూర్పు. సతారా నగర
మందలి రాజును, పునహా నగరమందలి పీష్వాలును
మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యమునకెల్ల నధికారులని ఎల్ల
రును ఒప్పుకొను చుండిరి. శత్రురాష్ట్రములతో
యుద్ధము చేయునపుడు నాయకు లందరును తమ
తమ సైన్యములతో నేతెంచి, పీష్వాల అధికార
మునకు లోబడి పోరాడుచుండిరి. ఇటులుండియు
కాలక్రమమున నీ సంఘీభావము క్షీణించి, పరస్పర
వైషమ్యములు ప్రబలి, తుదకు మహారాష్ట్ర రాజ్య
వినాశనమునకు కారణమయ్యెను. ఆవిషయము
మొందు వివరింపబడును.

* కాలవశము *

మహారాష్ట్రలు బాజీరావుకాలమున మహారాష్ట్ర తదశననుభవించిరి. బాలాజీకూడ రాజ్యమును వృద్ధిచేసెను. ముఖ్యముగ నుత్తర హిందూస్థానమున, పాదుషాయు, అయోధ్య నవాబును, రోహిల్లాలును మహారాష్ట్రల ప్రతాపాన్ని కోర్వజాలకుండిరి. హిందూ మహమ్మదీయులకు గల శత్రుత్వము వృద్ధి నొంది, మహమ్మదీయ నాయకులందరు ఆఫ్ఘనుల రాజగు మహమ్మదుషా అబ్దాలీ సాహాయ్యమును కోరిరి. 1761 సం॥మున పానిపట్టు రంగమున ఘోరయుద్ధము జరుగుటయు, హిందువులందరు నొకటిగను, మహమ్మదీయులందరు నొకటిగను, విజయప్రాప్తికై బెనంగుటయు, కాలవశమున హిందువులు పరాజితులగుటయు చదువరు లెరుగుదురు. స్థానేశ్వరము, తల్లికోట, పానిపట్టు యుద్ధములు హిందూ సామ్రాజ్యములను వినాశము కావించినవిగదా! మహారాష్ట్ర తరంగములకు పానిపట్టు చెలియలికట్ట; మహారాష్ట్ర శౌర్యాన్నికి కారుమేఘము. చనిపోయిన వీరు లసంఖ్యా

కులు. దేశమందలి దుఃఖమపారము. బాలాజీ తన కుమారుడగు విశ్వాసరావును, సోదరుడగు సదాశివరావును కోల్పోయెను. దేశమునందు రోదనధ్వనిలేని గృహమే లేదట. మనసుచెడి పీష్వా కూడ మృతినొందెను.

* సామ్రాజ్యోద్ధరణ. *

ఆ దైన్యస్థితినుండి, మహారాష్ట్రల లేవదీసి, సామ్రాజ్యమునకు నూతన వికాస మొసంగినది బాలాజీ ద్వితీయపుత్రుడగు పీష్వామాధవరావు. తండ్రి చనిపోయినపు డతడు పదునేడేండ్ల బాలుడు. పినతండ్రియగు రఘునాథరావు సంరక్షణలో కొంతకాలము మెలగవలసినచ్చెను. రఘునాథరావు అసూయాగ్రిస్తుడు; స్వార్థపరుడు; చేజిక్కిన అధికారమును వదలుట కిష్టములేనివాడు. అతని భార్య ఆనంద బాయియు కడు మూర్ఖురాలు. భర్తయొక్క దురాశాపిశాచమును, తనదుర్బోధలచే వృద్ధి నొందించుచుండెను. మాధవరావు తల్లియగు గోపికాబాయియు, పినతండ్రి భార్యయగు ఆనంద

బాయియు, తోడికోడండ్రకు సహజమగు వైరము కంటె రాజ్యకాంక్షచే గలుగు వైరము నధికముగా పెట్టుకొని కలహించుచుండిరి. ఒక సంవత్సరము వరకు ఈ పోరాటములను రఘునాథరావు రాజ్యపాలనమునందు సలుపుచుండిన శాస్త్రస్వమును చూచి సహింసజాలక మాధవరావు తనకు పూర్ణాధికార మొసంగ వలయునని పిసతండ్రిని కోరెను.

“పిన్నవయస్కుని కింతగర్వమేల? మాబోటి వయోవృద్ధులును మేధానిధులు నుండ అతనికి రాజకార్యములలో జోక్య మెందులకు” అని తలచి కడు కినిసి, అతని బెదరించుటకో యన, రఘునాథరావును సకారాముఖాపూ మొదలగు ముఖ్యమంత్రులును తమ అధికారముల వదలుకొనిరి. పీష్వాకు పలుకుబడియు, అనుభవమును తక్కువ. కావున, తమ్ము ప్రార్థించి తిరుగ తమస్థానముల నియమించునని వా రూహించిరి. కాని మాధవరావు విశేష ప్రజ్ఞావంతుడు. ఏ సమయమున కే కార్యమవసరమో, దానిని జంకులేక నేర్పుతో చేయుటయే ఆయాసకు సహజమై యుండెను. వెంటనే త్రియం

ఒకరావుమామాను దివానుగను బాలాజిజనార్దనుని కార్యదర్శిగను నియమించెను. జనార్దనుడే పీష్వా నారాయణరావు వధ యనంతరము సామ్రాజ్యమును కాపాడి, కీర్తిగాంచిన నానాఫడ్డువీను మంత్రిత్యమునకు వారల నియమించుటతో మాధవరావు చూపిన మూరదృష్టియు, వివేచనమును ప్రశంసనీయుములు.

* అంతఃకలహములు, *

రఘునాథరావును, అతని యనుచరులును, బుద్ధిహీనులై మాధవరావును సాధించుట కొరకు శత్రువగు నిజాము శరణుజొచ్చిరి. నిజాము, మహారాష్ట్రుల అంతఃకలహముల మూలమున తనకు రానున్న లాభముల గ్రహించి, గొప్పసైన్యమును వారలకు సాయమందెను. మహారాష్ట్రుల ప్రతిభ నంత మొదింప, ప్రత్యేకముగ రఘునాథరావు జన్మించెకాబోలు! రాజ్యమునకు వాటిల్లిన అనర్థమున కంతయు రఘునాథరావే కారణమని చెప్పినను అతిశయోక్తికానేరదు. అటుల మొగలు సైన్య

బలసాహాయ్యముచే, రఘునాథుడు తన సోదర పుత్రుడగు మాధవరావు పీష్వాను పూనా, అహమ్మదు నగరముల మధ్య ప్రదేశమున మార్కొని ఓడించెను. నైజాము స్వయముగ కొంత సైన్యముతో రఘునాథుని సహాయార్థ మేతెంచుచుండెను. బీరారు జాగీరుదారగు జానూజీభాస్లేకూడ అందు కొరకే బీరారునుండి బయలుదేరెను. తనవారును పెరవారునుకూడ శత్రుపక్ష మవలంబించుటవలన మాధరావు వేరు మార్గముగానక పినతండ్రిని సమీపించి సంధిచేసికొనెను. మరల రఘునాథ రావే రాజకార్యముల నెఱవేర్చు నధికారమును వహించెను. తనకు సహాయమైన నైజామునకు చాల ధనమొసంగెను.

* సంఘీభావము. *

మాధవరావు స్వాతంత్ర్యమును గోల్పోయి పినతండ్రి యాజ్ఞానుసారము ప్రవర్తించు చుండెను. తన స్వాతంత్ర్యము కన్నను, పదగౌరవముకన్నను మహారాష్ట్రుల సంఘీభావమే ముఖ్యమని గుర్తెరిగి, రఘునాథరావుయొక్క శత్రువులగు స్వదేశీయులు

కొందరు నిజాముసాహాయ్యమున పునహానగరముపై దాడివెడలినపుడు నిశ్చలహృదయముతో పినతండ్రి పక్షమునే వహించి యుండెను. రఘునాథరావు మాధవరావులు శత్రుపక్షములోని మహారాష్ట్ర ముఖ్యుడగు జానోజీభాస్లేను తమ నైపునకు తిప్పి, ఆతని సైన్యమును విడదీసి, గోదావరీ తీరమున 'రాకిన్ బోను' వద్ద నైజాము నోడించిరి. మాధవరావు మిగుల సాహసముతో పోరాడి, ప్రసిద్ధిజెందెను. యుద్ధమైనతరువాత, స్వపక్షమునకు వచ్చినందులకు జానోజీకి విశేష దేశమును ధనమును ఒసంగబడెను. ఆసందర్భమున మాధవరావు జానోజీని అధికముగ చీవాట్లు పెట్టెను. మొదట స్వదేశీయుల వీడి శత్రుపక్షమవలంబించుటయు, తిరుగ ధనాశచే మరియొక వైపు చేరుటయు, నీచమని నొక్కిచెప్పెను. దీనికి సభ్యులందరు సంతసించి, పీష్వాబుద్ధి వైభవమును కొనియాడిరి. క్రమముగ మాధవరావు తన పలుకుబడి వృద్ధిచేసికొనెను.

* పరిస్థితులు. *

దక్షిణమున నాకాలమున, అగ్రస్థానమునకై

విరామము లేక పోరాడుచుండిన నాయకుల సంఖ్యకు
మితిలేదు. మొగలు సామ్రాజ్యము క్షీణించి
సంతనే, ఒక వైపున మహారాష్ట్రలు, పేరోక వైపున
నిజామును, మరొక్క వైపున విదేశీయులగు పరా
సులు ఆంగ్లేయులు, తమ తమ వైషమ్యముల
చేతను, అంతులేని యుద్ధములచేతను, దేశమును
కలచివై చుచుండిరి. అదియంతయు నట్లుండ, నూత
పక్షముగ మైశూరునందు హైదరల్లీ ఖాను బయలు
దేరెను. పూర్వపు హిందూరాజులను పదచ్యుతుల
జేసి హైదరల్లీఖాను ఉత్తిత్పతిగతి తన రాజ్యమును
వ్యాప్తింపజేసెను. మహారాష్ట్ర రాజ్యము నందలి
ఉత్తీణభాగముల నాక్రమించుకొనెను. నైజాముతో
నంధి పొసగినంతనే మాధవరావు తన సైన్యముల
హైదరు షైకి ఖంపుటకు తగుప్రయత్నముల జేయు
సాగెను. ఆసంగ్రామ చరిత్రయు మాధవరావు
రాజ్యపరిపాలనా విధానమునుముందు వ్రాసెనము.

౪ పిమ్మోమాధవరావు (ii)

మాధవరావు వునహానగరమున మహాసైన్య
మును సమకూర్చి, స్వయముగ సైన్యాధిపత్యము
వహించి కర్ణాటదేశము ప్రవేశించెను. త్వరితగతి
సైన్యముల నడపుటయందును, బలిష్ఠములగు ప్రదే
శముల నాక్రమించుకొని శత్రుసైన్యముల చొర
నీయకుండ పారడోలుట యందును, హైదరల్లీ
ఖాన్ మిగుల ప్రజ్ఞావంతుడు. అటులుండియు మాధవ
రావుచే పలుమారు లోడింపబడి, ఆతడు కప్ప
ము చెల్లింపవలసినవా డాయెను. 1765, 1767,
1770 సంవత్సరములలో వరుసగ యుద్ధములు జరి
గెను. మాధవరావునకే జయము సమకూరెను.
రెండవ యుద్ధమునందు మాధవరావు చూపిన
బుద్ధి కుశలతను 'గాంతుడఫ్' అభినందించుచున్నా
డు. దినదినాభివృద్ధి గాంచుచుండిన హైదరు రాజ్య
ము తమకు ముప్పు తేజాలునని తలచి నైజామును
మాధవరావును హైదరు గోడించు నిమిత్త మొక
యొడంబడికను చేసికొనిరి. కాని నైజాము చపల

చిత్తుడు. ఒక వైపున మాధరావుతో సంధి యొనర్చి
వేరొక వైపున ఆంగ్లేయులతో గూడ సంధి చేసు
కొనెను. ఆ విషయమెరిగి, మాధవరావు నైజాము
సాహాయ్యముకొరకై వేచియుండక, తన సైన్య
ములతో వెడలి సీరా, ఆస్కాటాలో నగు వాని
నాక్రమించి ముప్పదిలక్షల కప్పము గైకొనెను.
ఒక వేళ నైజాముకొరకు వేచియుండినచో సంగ్రా
మానంతరము బలిష్ఠులగు నాంగ్లేయులు తన పక్ష
మున నుండుటచే చేకూరిన దేశము నందును
ధనమునందును తన కధికభాగ మీయవలయునని
నైజాము నిర్బంధించి యుండును. ఈ విధముగ
నైజాము యొక్కయు ఆంగ్లేయుల యొక్కయు,
ఉద్దేశములు కొనసాగకుండ స్వకార్యము నతిశీఘ్ర
ముగ చక్కపెట్టుట యందే మాధవరావు తన
సామర్థ్యమును చూపెను. అందులకే 'గ్రాంటు
డఫ్' ఆతని పొగడినాడు.

* రఘునాథరావు దౌర్జన్యము. *

మాధవరావు వైభవమును, దిగ్విజయమును

చూచి సంతసించుటకు మారు, రఘునాథరావు
అసూయా పరవశుడయ్యెను. మహారాష్ట్ర సామ్రా
జ్యమునందీర్ధభాగము ననుభవింపవలెనను దురాశ
ఆతని మానసమున బొడమెను. ఆనంద బాయి
బోధయేర్పందులకుముఖ్యకారణము. పినతండ్రి దోష
ముల గుర్తెరిగియు ఆతని చెర సాలయందుంచుట
క్షేమకరమని తనతల్లి గోపికా బాయి పలుమారు
బోధించు చుండినను, మాధవరావు సుగుణములకు
పుట్టినిల్లు కావున తనశక్తివంచన లేక రఘునాథరా
వును సన్మార్గమునకుత్తిప్ప యత్నించు చుండెను,
రఘునాథరావు మాత్రము శత్రువులగు నైజాము
భోక్తాస్త్రలతో కుట్రలు పన్నుట మానకుండెను.
ఎట్టకేలకు మాధవరావు 1768 సం॥న పినతండ్రిని
పిలిపించి తన యభిప్రాయమును స్పష్టముగ తెలి
యజేసెను. రాజ్యపాలనమునందు పినతండ్రికి
కొంత అధికార మొసగుదుననియు, అది తృప్తి
కరముగానిచో, పూర్ణముగ రాచ కార్యములతో
జోక్యమువదలి మహారాష్ట్రదేశమునందు ఏదైన
మారుమూల ప్రదేశమున జమీననుభవించుచు

కాలక్షేపము చేయవచ్చుననియు, మాధవరావు నుడివెను. అంత ఖండితముగ పీష్వా తన యభిప్రాయమును వెలిబుచ్చుట రఘునాథరావునకు రుచింపలేదు. ఆ సమయమునకు మాత్రము వినయము నభినయించి తనకు రాచ కార్యములతో పనిలేదనియు, పీష్వా ఇచ్చవచ్చినటుల జమీనను భవించు ననియు పలికెను. కొన్నిమాసము లటు లుండి, పెద్దసైన్యమును చేరదీసి, గాయకవారు మొదలగు నాయకుల సాయములతో మాధవ రావుపై పోరునలిపెను. పీష్వా పినతండ్రి నవలీలగ 'ఘరూప్' సమీపమును నోడించి, పీష్వా లనగరు నందే చెరసాలయం దుంచెను. పిన్స హాడగు మాధవరావును కంటికి రెప్పవలె కాచుచు సామ్రాజ్యమునకై పాటుపడ వలసిన రఘునాథరావే ఇటుల విసితుడగుట చాల విచారకరము.

* ఆంగ్లేయ రాయ బారులు. *

మాధవ రావుతో సంధిచేసి కొనవలె నను హాంఫతో, ఆంగ్లేయులు తమ రాయబారులను,

పునహా దర్బారునకు పంపుచుండిరి. పీష్వా పారల గౌరవించి, సాదరముగ వారి సందేశములను వినుచుండెను. కానీ, ఆంగ్లేయులతో సంధిమాత్రము చేయులేదు. ఏవిషయమును నీశ్వయముగ తెలుప జాలననియు, సందర్భాను సారముగ కార్యాచరణకు గడంగుదు ననియు, పొడి మాటలతో పారల పంపి వేయుచుండెను. పునహా నగరమున కొంతకాలముండిన, ఛార్లె న్మాలెట్, అనునాంగ్లయ రాయ బారి మాధవరావు దర్బారును గూర్చియు రాజ్య పాలనమును గూర్చియు చక్కగ వర్ణించి యున్నాడు.

* ఉత్తర దేశ దండయాత్ర 1769 *

పానిపట్టు యుద్ధమైనది మొదలు మహారాష్ట్ర నాయకులందరు కూడి ఉత్తర దేశముపై దాడి పెడలి యుడలేదు. మహారాష్ట్రులాయా ప్రదేశముల చౌతు సర్దేశ ముఖ పన్నులు వేయుటకు హక్కు గలవారయ్యు కొంతకాలము పానిని రాట్టుకొన లేదు. పానిపట్టుతో తమ ప్రతిభ అంత

మొందలేదని సూచించుటకోయన 1769 సంవత్సరాంతమున మాధవరావు ఏబది వేల సైన్యమును మాళవ దేశముమీదుగపంపెను. “విశాజీకిషన్” ముఖ్యనాయకుడై సైన్యము నడిపెను. సిందియా హొలార్కారు, మొదలగు సామంతులు తమ తమ సైన్యంబులతో వచ్చిరి. మొదట రాజపుత్ర సంస్థానముల చద్ద కప్పము గైకొని, తరువాత భరతపుర రాజు నోడించి, ఢిల్లీ సమీపమున విడిసిరి. అంతకుమున్ను ఆంగ్లేయుల పంచ జేరిన చక్రవర్తి షాలిలమ్ వారల వీడి మహారాష్ట్రులసంగక్షణలోనికి వచ్చెను. భరతవర్ష మంతయు మహారాష్ట్రుల హస్తగతము కానున్న సమయమున పీష్వా మాధవరావు అస్తమించెననుభూరవాతా విసనయ్యెను.

* పీష్వా రాజ్యపాలనము. *

మాధవరావు పీష్వాపదవి నందినపుడు పదు నేనిమిదేండ్ల బాలుడనివ్రాసితిమి. లోకాంతరమున కేగినపుడు నరిగ ముప్పది సంవత్సరము లైనను నిండలేదు. అంత స్వల్పకాలముననే సుగుణరాశి

యనియు, మహావీరుడనియు, రాజతంత్రజ్ఞుడనియు, మహాదారుడనియు లోకములో వన్నెకెక్కినను. స్వగృహము నందును స్వరాజ్యమునందును కలహములు మొందుగనుండినను, నైజాము హైదరు ఆంగ్లేయులు పీష్వాల రాజ్యమును పలు చిక్కులుపెట్టుచుండినను తన మేధా సంపన్నతచే కష్ట పరంపరల నెల్ల దాటి పానిపట్టు నాడు దీనస్థితికి వచ్చిన సామ్రాజ్యమును మరల ఉన్నతస్థితికి తెచ్చెను. ఇంకను కొన్ని సంవత్సరములు జీవించి యుండినచో దేశోపకారమునకై మహాత్కార్యముల నెన్నియో నతడొనరించి యుండును.

* పాలనావిధానము. *

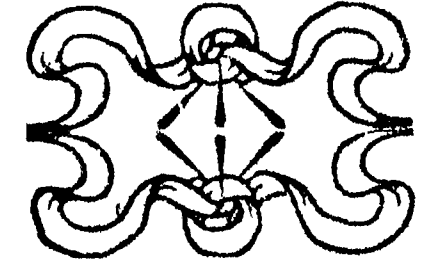
ఆతని పాలనా విధానమున ముఖ్యముగ గమనింపదగినది, ‘న్యాయశాఖ’. ‘న్యాయాధిశ’అను ప్రధానోద్యోగమును సకల శాస్త్ర పారంగతుడగు రామశాస్త్రి కడు వైభవముతో నిర్వర్తించెను. లంచగొండులగు క్రింది ఉద్యోగులను కఠినముగ శిక్షించుచు మహారాష్ట్ర దేశమునం దెల్ల న్యాయ

విచక్షణ సులభముగను శీఘ్రముగను జరుగు నే
ర్పాటులు కావించెను. రామశాస్త్రి దేవమునకు
చేసిన మేలు వర్ణనాతీతము. ప్రభుత్వపు టిథిక్తా
రులు పర్యటనము చేయునపుడు అమితముగ
సామానులను తమతో తీసికొని పోవుటయు, వానిని
మోయుటకు గ్రామస్తులను నిర్బంధించుటయు,
మొదలగు చెడు పద్ధతులను మాధవరావు మాన్పి
వైచెను. పన్నులు వసూలుచేయుటకై నియమింప
బడిన అమీల్దారులును వారలపై అధికారులుగ సర్
సుబేదారులును జనులను హింసించక తమతమ
కార్యముల నిర్వహించునటుల ఖండితము చేసెను.

భా వి వి ప త్తు.

తాను జీవించుట అసంభవమని తోచినప్పుడు,
మాధవరావు పినతండ్రిని చెరనుండి విడచి, తమ్ము
డగు నారాయణరావును జాగ్రత్తగా కాపాడుచుని
వేడుకొనుచు ఆయన కొప్పగించెను. ఆవిధముగ
రఘునాథరావును సంతోష పెట్టనిచో రాజ్యము
నకు రఘునాథరావు అనుచరులవల నప్తమును

సంక్షోభమును కలుగునని అటు కావించెను.
రానున్న ఘోరవిపత్తులను మాధవరావు ఎట్టుల
చూడగలుగును?

స్వ రాజ్యా శ్రమ ప్రచురణములు.

నగ్నారావు పేట, (గుంటూరుజిల్లా.)

౧ కేవల పృథాని

(కోలవెన్ను గామకోటీశ్వరరావు, బి.ఎ., బి.ఎల్.)

ఇటలీరాజ్య సంస్థాపకుడగు రాజనీతిజ్ఞుని పవిత్ర చరిత్రము.

శ్రీయుత భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్య గారి ఉపోద్ఘాతముతో ఉద్ధస్వదేశీ కాగితముమీద అచ్చువేయబడి అట్టబెండుచేసినది. వెల ౦-౬-౦

౨ మహారాష్ట్ర వీరులు

(కోలవెన్ను గామకోటీశ్వరరావు, బి.ఎ., బి.ఎల్.)

శ్రీ శివాజీమహారాజు, బాజీరావుపీష్వా మాధవ రావు పీష్వాల గూర్చి ఆంధ్రప్రదేశ్ లో వ్రాయబడిన వ్యాసములు. వెల ౦-౪-౦

అచ్చగుచున్నవి.

౩ శ్రీ మహాత్మా గాంధీ జీవితము

(శ్రీయుత మానికొండ సత్యనారాయణశాస్త్రి, బి. ఏ.)

వెల ౧-౦-౦

౪ కాంగ్రెసు మహాచరిత్ర

(చావలి వెంకటకృష్ణయ్య బి.ఎ., బి.ఎల్.) ౧-౨-౦

END OF
TITLE